

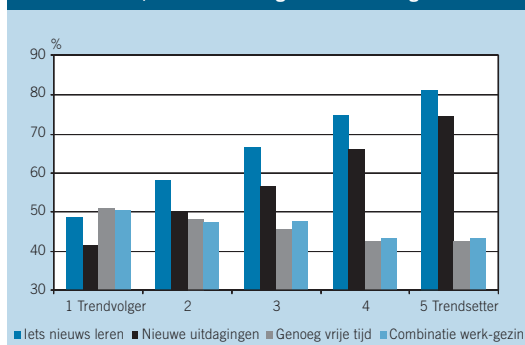
Vrije tijd en gezin in de kenniseconomie

Omdat de Europese economie steeds kennisintensiever wordt en de behoefte aan hogeropgeleiden alsmaar toeneemt, is het interessant om te kijken welke banen een kennisintensief Europa te bieden heeft aan hogeropgeleiden. Om dit te onderzoeken is gebruikgemaakt van een onderzoek onder hogeropgeleiden van 13 Europese landen dat door het ROA is gecoördineerd (REFLEX). Het betrof oud-studenten van afstudeerjaargang 1999/2000 die in 2005 zijn geënquêteerd. Aan de hogeropgeleiden met een baan is de volgende vraag voorgelegd: Loopt uw organisatie meestal voorop bij het invoeren van innovaties, nieuwe kennis of nieuwe methoden, of is ze meer een volger? Zij konden hun antwoord aangeven op een schaal die loopt van 1 (is meestal een volger) tot en met 5 (loopt meestal voorop). Daarnaast is hun gevraagd om op een vijfpuntsschaal aan te geven in hoeverre een tiental baankenmerken op hun huidige werksituatie van toepassing zijn. De twee baankenmerken die het sterkst positief correleren met de mate waarin organisaties volgens de perceptie van de hogeropgeleiden voorop lopen bij het invoeren van innovaties, zijn de mogelijkheid om iets nieuws te leren en nieuwe uitdagingen aan te gaan. De twee baankenmerken die het sterkst negatief correleren met de innovatiegraad van organisaties betreffen genoeg tijd voor vrijetijdsbesteding en goede mogelijkheden om werk en gezinstaken te combineren. De figuur toont voor de hogeropgeleiden de samenhang tussen de mate waarin deze vier baankenmerken van toepassing zijn op hun werksituatie en de innovatiegraad van hun organisatie.

De figuur laat zien dat naarmate organisaties meer voorop lopen bij de introductie van innovaties de mogelijkheid voor de hogeropgeleide werknemers om

nieuwe dingen te leren en nieuwe uitdagingen aan te gaan gestaag toeneemt. Dit lijkt echter enigszins ten koste te gaan van hun vrije tijd en de mogelijkheid om werk en gezinstaken goed te kunnen combineren.

Mate waarin baankenmerken van toepassing zijn op werksituatie¹, naar innovatiegraad van de organisatie.

¹ Score 4 en 5 op vijfpuntsschaal (van 1 helemaal niet t/m 5 in zeer hoge mate)

Bron: ROA, REFLEX project

Monetaire Zaken

LUCIE PENNINGNS EN BARRY VAN BEEK (DNB)

Saldo dienstenverkeer daalt door ontwikkelingen in reisverkeer

In het derde kwartaal van 2008 is het overschot van Nederland in het grensoverschrijdende dienstenverkeer ten opzichte van het derde kwartaal van 2007 bijna gehalveerd, tot 0,6 miljard euro. Deze afname werd vooral veroorzaakt door lagere reisverkeerontvangsten uit en hogere uitgaven in het buitenland.

Nederlanders besteedden in het derde kwartaal 7 procent meer aan buitenlandse reizen dan in hetzelfde kwartaal in 2007. In totaal deden ze zo'n 5,4 miljard euro aan uitgaven waarvan ruim 11 procent aan zakelijke en 89 procent aan niet-zakelijke reizen. Sterk groeide de belangstelling voor onder andere Rusland, India en, mogelijk door het goedkoper worden van de dollar, ook de Verenigde Staten. Duitsland en Frankrijk waren opnieuw populaire bestemmingslanden. In beide landen gaven Nederlandse reizigers ook meer uit dan voorgaand jaar. Er waren echter ook landen waar Nederlanders minder zijn gaan besteden, zoals Portugal, België en China. Vooral de daling van de bestedingen met 26 miljoen euro in dit laatste land is opvallend, omdat in de maand augustus in Beijing de Olympische Spelen plaatsvonden.

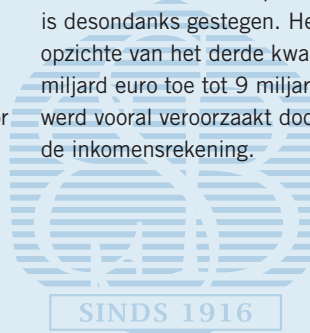
Buitenlandse toeristen op hun beurt gaven in Nederland juist bijna 8 procent minder uit, in totaal 2,4 miljard euro. De uitgaven van toeristen van de topzeslanden (Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Spanje, Verenigde Staten, Frankrijk en België) daalden flink. Deze groep was in het derde kwartaal verantwoordelijk voor 80 procent van de uitgaven in Nederland. De minder gunstige economische ontwikkelingen in landen als de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk en de, bezien vanuit die landen, sterke euro hebben hierbij mogelijk een rol gespeeld. De balans van het reisverkeer, opgesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek, droeg door de daling van ontvangsten en stijging van uitgaven negatief bij aan het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans, die De

Bestedingen derde kwartaal 2008 (in miljarden euro's).

	Door Nederlanders in het buitenland	Door buitenlanders in Nederland	Saldo reisverkeer
Zakelijk	0,6	0,4	-0,2
Privé	4,8	2,0	-2,7
Totaal	5,4	2,4	-2,9

Bron: CBS

Nederlandsche Bank opstelt. Het saldo daarvan is desondanks gestegen. Het overschot nam ten opzichte van het derde kwartaal van 2007 met 2,5 miljard euro toe tot 9 miljard euro. Deze toename werd vooral veroorzaakt door een verbeterd saldo op de inkomensrekening.

Financieel inzicht loont

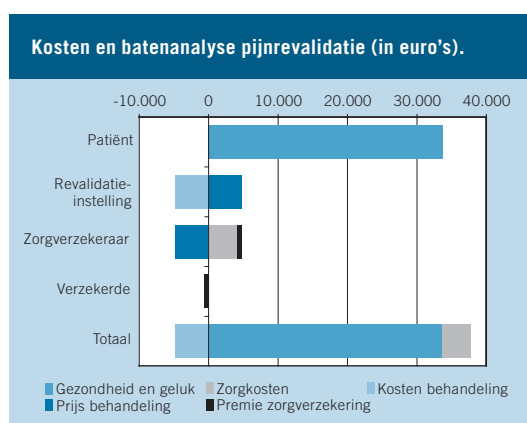
Huishoudens met een grotere financiële kennis denken bewust na over hun financiële planning. Door planning en controle over hun financiële situatie beheren zij hun financiën efficiënter. Tegelijkertijd is financiële geletterdheid een stimulans voor deelname op de aandelenmarkt, waardoor de mogelijkheden om vermogen en risico te spreiden toenemen. Door deze twee kanalen heeft financiële kennis een positief effect op vermogensopbouw. Dit blijkt uit onderzoek

Netto vermogen Nederlandse huishoudens (in duizenden euro's) (N=1091).		
	Index basale financiële kennis	Index gevorderde financiële kennis
Kwartielen	Mediaan	
1 (laag)	43,9	46,7
2	98,8	82,0
3	111,2	112,4
4 (hoog)	142,8	185,9

Bron: Rooij, M. van (2008) *Financial literacy, retirement provisions, and household portfolio behavior, four empirical contributions*. Utrecht: Universiteit Utrecht

van Maarten van Rooij naar het financiële gedrag van Nederlandse gezinnen. Er zijn twee maatstaven geconstrueerd voor de mate van financieel alfabetisme. De eerste index heeft betrekking op de basale financiële vaardigheden gerelateerd aan onder andere de werking van inflatie en rentevoeten. De kennis over meer gevorderde onderwerpen is vastgesteld met vragen over financiële instrumenten, zoals aandelen, obligaties en beleggingsfondsen. De tabel laat zien dat de mediaan van het netto vermogen stijgt met de financiële geletterdheid. Ook na correctie voor leeftijd, inkomen, geslacht en opleiding blijkt financiële geletterdheid een significante en onafhankelijke invloed te hebben op het vermogen. Dit betekent dat identieke huishoudens met gelijke leeftijd, opleiding, geslacht en inkomen, maar een verschil in financiële kennis, een ander vermogen aanhouden. Naast het directe effect hebben de variabelen leeftijd, opleiding, geslacht en inkomen ook een indirect effect op de hoogte van het vermogen. Huishoudens met een hoger opleidingsniveau hebben een grotere financiële kennis, waardoor de hoogte van het vermogen toeneemt. Er is ook gekeken naar de invloed van financieel gedrag op financiële kennis, via het effect dat individuen leren door ervaring. Om voor dit effect te corrigeren is er gekeken naar de aandacht voor economisch onderwijs in het verleden. Economisch onderwijs in het verleden is gecorreleerd met huidige kennis, maar niet met de deelname op de aandelenmarkt. Vanwege de toenemende mate van liberalisering en structurele hervormingen in de sociale zekerheid en het pensioenstelsel zijn consumenten steeds verantwoordelijker geworden voor hun eigen financiële welzijn, waardoor financiële kennis belangrijker is geworden. Ook door de toename van het aantal complexe financiële producten wordt het financieel alfabetisme een belangrijker maatstaf.

SEO ECONOMISCH ONDERZOEK

Bron: Kok, L., A. Houkes en N. Niessen (2008) *Kosten en baten van revalidatie*. SEO rapport nr 2008-68

Kosten en baten revalidatie bij chronische pijn

Voor patiënten met chronische pijn is revalidatie mogelijk die hun leert om dagelijkse activiteiten goed en effectief uit te voeren, ondanks de pijn. De figuur maakt duidelijk dat de baten van revalidatie hoger zijn dan de kosten. De posten in de figuur zijn gebaseerd op waarderingen die in onderzoekspublicaties terug te vinden zijn. De analyse beperkt zich tot vijf jaar na de behandeling. Voor

Economie en Samenleving

het bepalen van de contante waarde wordt gerekend met een discontovoet van 5,5%. Om de waarde van de verbeterde kwaliteit van leven na pijnrevalidatie te meten wordt uitgegaan van wat in de gezondheidseconomie bekend staat als QALY of *quality adjusted life year*. Het is de in geld uitgedrukte waarde van een jaar in goede gezondheid leven. Op basis van een QALY van 100.000 euro kan worden berekend dat de pijnbehandeling een winst in kwaliteit van leven oplevert van 33.668 euro. De kosten van de pijnbehandeling variëren afhankelijk van de intensiteit van het behandelprogramma. De kostprijs van een behandeluur van een veel gebruikt pijnrevalidatieprogramma was volgens Revalidatie Nederland, de vereniging van de Nederlandse revalidatiecentra, 105 euro in 2008. De kosten van een behandeling komen dan op 4.791 euro. In de kosten-batenanalyse wordt verondersteld dat het revalidatiecentrum kostdekkend opereert. De kosten van revalidatie worden betaald door de zorgverzekeraar.

De kosten van zorg voor patiënten met chronische pijn bedragen jaarlijks naar schatting 1.000 euro meer dan voor de pijnklachten begonnen. Pijnrevalidatie heeft als effect dat deze kosten met 68% dalen. Over vijf jaar verdisconteerd levert dat een besparing op van 4.110 euro. Het verschil tussen de kosten van behandeling en de besparing op zorgkosten is 700 euro. Deze netto kostenverhoging wordt door de zorgverzekeraars doorgegeven in de vorm van een hogere verzekeringspremie. Dit is een opbrengstenpost voor de verzekeraar en een kostenpost voor de verzekerenden. Er is in de literatuur geen informatie te vinden over het effect van revalidatie op de gezinsleden van de patiënt. Er zijn wel aanwijzingen te vinden dat pijnprogramma's leiden tot een hogere participatie en een lager verzuim van de patiënt. Die effecten zijn echter niet hard aangetoond en worden daarom niet opgenomen in de kosten-batenanalyse.